

Es tracta d'un llibre d'*història* i per això de profunda actualitat. Núria Sales, en un treball rigorós, planer i suggerent, ens ofereix una mesurada revisió històrica de diversos aspectes cabdals de la Catalunya setcentista entorn de la qüestió del «patriotisme» o la «traïció» dels catalans del divuit i entorn dels problemes d'interpretació de l'«ortodòxia catalana» per part de la historiografia del país quan ha judicat aquella singular etapa històrica. En realitat, amb aquest estudi-reflexió es formula una important interpellació a les interpretacions clàssiques del període —ja convencionals— i denuncia tant les mancances en el mètode com l'autèntica manca de rigor i els errors, a voltes ben clars.

Ens planteja en primer lloc els matisos que cal projectar sobre la vella i estereotipada antinòmia austracistes-catalanistes contra filipistes-anticatalans. Ens demostra documentalment les cauteles que cal tenir —si volem fer una anàlisi correcta— davant d'afirmacions com les de situar l'absolutisme en el camp borbònic, atribuir a la casa d'Àustria més respecte a Catalunya que els Borbó o plantejar la Guerra de Successió com un cas d'alternativa entre autonomia o pèrdua de llibertats, entre absolutisme o pactisme. Això, que és així el 1713, i assoleix el punt àlgid amb la impressionant i grandiosa defensa de Barcelona, no té res a veure amb el que passava el 1700 o el 1705-1706, quan les causes enfrontades rivalitzaven en patriotisme i també servilisme al seu respectiu pretendent, cosa que feien, indistintament, en castellà o en català. Sales, amb arguments simples però de gran solidesa, ens va recordant fets concrets que mostren la complexitat de les actituds dels uns i dels altres i els interrogants profunds que hi ha darrera l'actuació dels «botiflers», perillosament despatxats per la historiografia tradicional i nacionalista amb definicions d'exagerada simplicitat i esquematisme. Almenys tan exagerada, ve a dir-nos la nostra autora, com considerar catalanistes tots els qui estigueren en el bàndol austracista.

I per situar-nos històricament, se'ns recorda que la Guerra de Successió fou una guerra civil catalana: guerra de religió, guerra de velles rivalitats entre pobles, miquelets contra minyons, guerra, naturalment, on apareixen els enfrontaments i malfiances de classe, àdhuc en un mateix bàndol —i aquí és reveladora la referència amb el que passa dins la mateixa Barcelona el 1714, amb el govern aristocràtic recelós dels sometents de Nebot tant com de les tropes de Villarroel. És instructiu tenir present que sovint els austracistes impedièren que els miquelets patriotes s'apoderessin d'una població i fins i tot manaven la premsa als filipistes per impedir que els espellifats «de la terra», el poble «menut», hi arribés abans. La història és allò que va passar i no allò que hom voldria que hagués passat, ens ha dit Hobsbawm.

Ens parla tot seguit, en unes planes renovadores, d'un parell de tòpics quasi indiscutits que són reproduïts sistemàticament, per bé que, com demostra, representen exageracions notòries. Es tracta de la prohibició total d'armes als catalans i de la decadència de la llengua durant el segle divuitè. En el primer

cas aporta elements diversos que matisen l'antic axioma, recordant-nos que no ha estat trobat enlloc que els catalans tinguessin anteriorment al 1714 el «dret universal de portar armes» i que el darrer virrei de la casa d'Àustria, un any abans, n'havia restringit l'ús —per tant, la primera prohibició no és filipista— per por als miquelets, sense comptar que ja al segle XIV es produïren limitacions sobre l'ús d'armes. I en fer notar, al mateix temps, que la noblesa i els càrrecs no patiren la prohibició general de la resta dels catalans, com han afirmat erradament tants historiadors, ens evoca una altra lleugeresa historiogràfica: la reiteració de l'existència d'un decret pel qual s'extingí la generalitat, les corts, els braços, les constitucions, les llibertats i els privilegis de Catalunya. L'autora es pregunta: «Algú ha vist mai aquest decret?» Jurídicament l'extinció explícita de la generalitat no sembla haver existit. Per això —conclou— l'estat català deixa de funcionar i existir en una acció de fet i no de dret.

La revisió històrica arriba a la llengua i l'establert comú de la seva davallada setcentista. A parer nostre, amb nombroses dades i referències, Núria Sales qüestiona la clàssica teoria de la decadència del català amb una competència indiscutible i oferint-nos una reflexió entorn de la llengua i la cultura molt lúcida i suggeridora. És el plantejament que havia desenrotllat aquesta autora en un capítol sobre la Catalunya del segle XVIII, on titula l'epígraf corresponent amb paraules prou expressives: «El català, llengua no decadent.»¹

Ens planteja els dos grans temes. El de la pèrdua d'ús del català a favor de la llengua castellana i el del suposat deteriorament o ruïna lingüística. Pel que fa a la història externa de la llengua, Sales defensa en primer lloc que no es pot confondre decadència literària amb decadència lingüística, fent notar que sovint no solament s'ha analitzat el paper de la llengua catalana a partir únicament de les obres publicades, sinó que fins i tot s'ha oblidat allò que no és del camp jurídic-literari, greco-llatí o arxivístic, reduint la idea de cultura catalana a aquests sectors de la cultura escrita, «eliminant-ne científics i tècnics, homes d'empresa, inventors de màquines, innovadors d'agricultura, metges, pagesos que s'empescaven noves menes millorades de sínies; eliminant del camp de la cultura tractats tècnics de tota mena...», i sense tenir present sovint que en una Catalunya amb el 90 o 95 % d'analfabets «és evident que la cultura oral predominava sobre l'escripta».

I així ens proposa un repàs a les altres formes de cultura no erudito-literària que posa en evidència l'existència d'una certa tendència a escriure en català; n'esmenta algun cas, bo i admetent que a l'època els llibres científics a tot Europa se solien escriure en llatí, i que és lògic també que no n'hi haguessin gaires en català. El cert és que les troballes més recents en aquest camp corroboren la tesi de Núria Sales, com ara la segona part del llibre de Baldiri Reixac² o el manuscrit *Instruments matemàtics*, localitzat fa poc a Ripoll.³

La no decadència del català resta encara més clara quan es refereix a la correspondència privada, als papers dels ordes militars, llibres gremials, cartes comercials i llibres de comptes, dietaris, etc. Tot plegat: no es pot confondre el món de Cervera, de l'Acadèmia o l'ortografisme dels intel·lectuals més sensibles —pocs— que escrivien en castellà —cosa que també feien al sis-cents— amb la resta del país, que anava emprant el català amb una tal persistència que foren necessàries reiterades prohibicions del seu ús, les quals són, en definitiva, una prova evident de la seva vivacitat i del seu arrelament.

1. M. ARDIT, A. BALCELLS, N. SALES, *Història dels Països Catalans, de 1714 a 1975* (Barcelona, Edhasa, 1980), ps. 39-46.

2. Baldiri REIXAC, *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, vol. II, a cura de S. MARQUÈS i A. ROSSICH (C.U.G., Girona, 1981).

3. Pep VILA, *Important troballa científica a Ripoll. Un manuscrit en català de l'època de la il·lustració*, «Presència», núm. 549 (Girona, juny de 1981).

L'obra que comentem combat també la idea de la depauperació lingüística, hem dit. I ho fa contraposant novament la inclinació de determinats autors a recolzar-se en el llenguatge culte —poesia o teatre, per exemple, que sovint era ple de castellanismes i originalitats d'origen difícil de vaticinar— a la realitat del llenguatge popular, a voltes anònim, però fresc i autèntic, la mateixa llengua «que parlaran mossèn Cinto a la plana de Vic o Marian Aguiló a Mallorca, setanta, vuitanta, cent anys després de la mort d'aquell mestre de minyons». S'endinsa en la qüestió del català a l'ensenyament i no dubta a sumar-se a Rovira i Virgili i Coromines, que retarden la substitució del català pel castellà en l'ensenyament públic fins molt entrat ja el dinou, fent al·lusió als nombrosos diccionaris i posteriors gramàtiques catalanes i a les reedicions repetides d'obres clàssiques, fins a citar vint-i-quatre reedicions setcentistes de Turmeda, entre altres autors a què fa referència. Per tant, ni abandó del català, ni decadència lingüística, avança Sales: estudis monogràfics de correspondències i arxius, treballs sistemàtics sobre mestres i escoles, o sobre literatura popular, que ens proposa insistentment, ho podran confirmar.

El llibre acaba amb un apèndix que és el pregó realitzat a Valls el present any per la nostra historiadora, en el qual esplana alguna de les idees que acabem de comentar i s'estén sobre l'actuació de sometents, bandits, herois patriotes i mossos d'esquadra, per denunciar la proscripció històrica de filipistes com els Veciana, creadors de la primera i «única força policíaca professional específicament catalana que ha existit mai» i planyent-se que, sense rigor i sense tenir en compte les grans contradiccions de la nostra història, només pel seu origen, siguin arraconats del nostre passat, com si no en formessin part.

Pel que portem dit es pot apreciar, pensem, que Núria Sales ens ofereix un seguit de noves vies d'interpretació sobre uns temes sentenciats amb massa simplicitat pels historiadors de la tendència, segons Riquer, «que és vista amb més simpatia a la història de Catalunya de Ferran Soldevila».⁴ I aquesta simplificació, que es pot acceptar per part de Soldevila, perquè fou el peoner i per raons de temps, ja no és possible que l'admetin els historiadors d'avui, després dels treballs de Vilar, els estudis d'Ernest Lluch i les darreres investigacions de Torras Ribé, Albert Rossich, Mon Marquès, Josep M. Nadal i Modest Prats, algunes encara inèdites, però que se sumen a la proposta de revisió d'aquests aspectes històrics en un segle que encara desconeixem força. Vull citar també Antoni Comas, tristament desaparegut, que hi féu una aportació notable. Però em sembla precisament que, sense dir-ho, Núria Sales rectifica alguna de les asseveracions i fins una part de la línia conductora de la interpretació que Comas fa de la cultura i la llengua catalana al segle divuitè.

Pensem que es pot dir que aquest llibre, més que les enfonsades i les remuntades del país, les penes i fatigues aparents o reals del «grup» en la seva evolució del divuitè, ens parla de les contradiccions en les actituds, tant en relació amb el «grup» com amb els sectors socials, bàndols polítics o tendències ideològiques, culturals i lingüístiques. I ens en parla intentant de donar-nos elements que expliquen aquestes actituds, trencant tòpics i mostrant errors i tergiversacions de la historiografia. En aquest sentit, és un llibre desmitificador, que en el fons ens interpella sobre els perills d'una determinada ortodòxia «catalana» en la interpretació d'aquestes temàtiques.

Llibre de reflexió tant com d'informació, no és exhaustiu ni representa cap síntesi. Obre portes, suggereix camins, precisa conceptes i remarca errades que poden ajudar a treballar sobre la qüestió. Una altra qüestió a discutir és la

4. Martí de Riquer, *Quinze generacions d'una família catalana* (Barcelona, Ed. Planeta, 1979), p. 11.

catalanitat o no de la cultura en castellà del divuitè i l'existència o inexistència d'una il·lustració a Catalunya, temes estretament lligats a les pàgines d'aquesta obra i que mereixerien un tractament revisionista semblant, com el demana una investigació sobre tots aquells elements diferencials que no són la llengua i constitueixen una presència del fet nacional no menyspreable. Les pàgines de Núria Sales ens donen pistes per avançar cap a una interpretació històrica, o sigui, que ens expliqui els mecanismes d'allò que va passar.

Algú s'emprenyarà, potser, davant l'agosament d'aquesta autora heterodoxa que afirma que Veciana és un home il·lustre, que els austriacistes no sempre eren catalanistes i que insisteix que això de la Guerra de Successió fou quelcom més complicat del que s'explica cada Onze de Setembre. És la servitud de l'historiador. Però en temps d'una certa confusió política, un llibre com aquest ajuda a entendre moltes coses.

LLUÍS M. DE PUIG I OLIVER